

УДК 338.1

**РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ ЕНЕРГЕТИЧНИХ РИНКІВ ТА ЇЇ ВПЛИВУ
НА ПРОЦЕСИ ДОСЯГНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ РІВНОВАГИ****Гладченко А.Ю., к.е.н.***Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара*

Завданням представленої наукової роботи є виявлення і систематизація проблем регіоналізації енергетичних ринків та їх впливу на економічні процеси, так як на сьогодні енергетична сфера світової економіки розвивається в обстановці небаченої глобальної трансформації і кардинальних геополітичних змін та як свідчить новітні тенденції економіки України може спричинити значний дестабілізуючий вплив на економічний розвиток та рівновагу. У статті виявлено новітні тенденції структури кінцевого енергоспоживання за регіонами світу та структури регіонального енергоспоживання за видами палива, що дає змогу обґрунтувати як саме регіоналізація енергетичних ринків буде впливати на національні економіки країн за їх категоріями. Також у статті автор акцентує увагу на диференціації впливу регіоналізації енергетичних ринків вуглеводнів в окремих категоріях країн на основі обґрунтування коаліційних утворень в цій сфері. Вирішення поставленого завдання дає змогу урахувати наслідки інтенсифікації регіоналізації енергетичних ринків та їх вплив на досягнення економічної рівноваги і сформулювати превентивні заходи щодо мінімізації негативних тенденцій та сформулювати національні інструменти реагування на зовнішні чинники нестабільності міжнародних енергетичних ринків.

Ключові слова: регіоналізація, енергетичні, ринки, економічні, процеси, рівновага, національні економіки, нафта, газ, інтенсифікація

UDC 338.1

**REGIONALIZATION ENERGY MARKET AND ITS IMPACT ON
ACHIEVING ECONOMIC BALANCE****Gladchenko A.Yu., PhD in Economics***Dnipropetrovs'k National University named after Oles Honchar*

The task of the present research is to identify problems and systematization of regionalization of energy markets and their impact on economic processes, since today energy sector of the global economy growing atmosphere of unprecedented global transformation and dramatic geopolitical change and as evidenced by the latest economic trends in Ukraine could cause significant destabilizing effect on the economy development and balance. The article revealed the latest trends in the structure of final energy consumption by region of the world and regional structure of consumption by type of fuel that enables you to prove how regionalization of energy

markets will be put on the national economies of their categories. The article also focuses on differentiation impact of regionalization of energy markets hydrocarbons in certain categories of justification on the basis of the coalition formation in this area. Solving this problem allows considering the effects intensifying regionalization of energy markets and their impact on achieving economic equilibrium and creates preventive measures to minimize the negative trends and create national instruments to respond to external factors of instability in international energy markets.

Keywords: regionalization, energy, trade, economic, processes, balance, national economies, oil, gas, intensification

Актуальність проблеми. На сьогодні енергетична система світу розвивається в обстановці небаченої глобальної трансформації і кардинальних геополітичних змін. В енергетичному ракурсі, чи потрібно докладно доводити, що сучасна технократична цивілізація немислима без органічних носіїв енергії. Індустріальний світ значною мірою залежить від імпорту нафти і газу. Споживання нафти досягло немислимих висот - 70 млн. Барелів на день. Найбільшим споживачем вуглеводнів світу є - США. Вони добувають (і споживають) більше 10 млн. Барелів нафти на день (друге місце з видобутку після Саудівської Аравії; перше місце в світі за споживанням). Згідно аналітичним звітам фахівців в цій галузі, при збереженні нинішнього рівня річного видобутку нафти в США ресурсів вистачить на 34 роки. Другим регіоном за обсягом споживаної нафти є Західна Європа. Захід у вирішальній мірі залежить від споживання енергетичної сировини, споживання якого в 2014 р досягло рекордної цифри. Однак на сьогодні спостерігається безпрецедентне зниження ціни на світових ринках нафти та газу. Але така ситуація свідчить про дестабілізацію та дисбаланс між країнами нетто експортерами та нетто імпортерами нафти та газу. Новітні події на нашу думку слід сприймати як тривожний натяк на інтенсифікацію регіоналізації світових ринків нафти та газу, що в перспективі можуть спричинити дестабілізацію економічної рівноваги та новий виток економічний криз як регіонального так і світового масштабу.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблематиці регіоналізації енергетичних ринків та їх впливу на економічні процеси присвячено достатню кількість аналітичних узагальнень вчених, зокрема: Бедін С.В. [1], Геселева Н.В. [2], Гладченко А.Ю. [3], Гудзь Т.П. [4], Деркач Т.В. [5], Король О.М. [7], Лук'яненко І.Г. [8], Махорт А.П. [9],

Полікевич Н.І. [11]. Однак, слід підкреслити, що на сьогодні відсутні публікації щодо визначення тенденцій регіоналізації енергетичних ринків та їх впливу на процеси досягнення економічної рівноваги.

Мета роботи: виявлення і систематизація тенденцій регіоналізації енергетичних ринків та їх впливу на процеси досягнення економічної рівноваги.

Викладення основного матеріалу дослідження. Аналізуючи новітні параметри розвитку енергетичної сфери слід визначити, що на сьогодні спостерігається збільшення енергоємності світового ВВП і прискорення темпів зростання світового енергоспоживання, незважаючи на впровадження нових технологій та енергозберігаючих тенденцій, говорить про те, що розвинені країни мають порівняно високий рівень енергоспоживання на душу населення, але прагнуть до стабілізації цього показника або хоча б до уповільнення темпів його зростання. Помітне зниження енергоємності відбувається в країнах з перехідною економікою - переважно за рахунок зростання доходів, а також завдяки структурній перебудові економіки та зниження частки важкої енергоємної промисловості в міру розширення сфери послуг, викорінення практики марнотратства енергії, а також скорочення споживчих дотацій. Проте, країни перехідного типу залишаються більш енергоємними в порівнянні з країнами, що розвиваються або країнами ОЕСР.

Вище зазначене виявляється у зміні регіональних пропорцій енергоспоживання [10]. Найважливіше питання полягає в тому, чи вдасться переламати тенденцію випереджального зростання енергоспоживання за рахунок зниження енергоємності економік, в першу чергу в країнах, що розвиваються. Зростання енергоспоживання в світі відбувається дуже нерівномірно, посилюючи регіональні енергетичні диспропорції: найбільш швидкі темпи спостерігаються в країнах Азії і особливо в Китаї, на частку якого в 2014 році припала практично половина світового приросту енергоспоживання (рис. 1). Збільшується число країн та великих регіонів, розвиток яких не забезпечене власними енергоресурсами.

Особливо різко зросла залежність від імпорту енергії найбільш швидко розвиваються (Китаю, Індії та ін.), і в перспективі ситуація тільки погіршуватиметься. Зокрема, Азія вже сьогодні 60% своїх потреб у нафті забезпечує за рахунок імпорту, а до 2020 року імпорт буде покривати до 80% попиту.

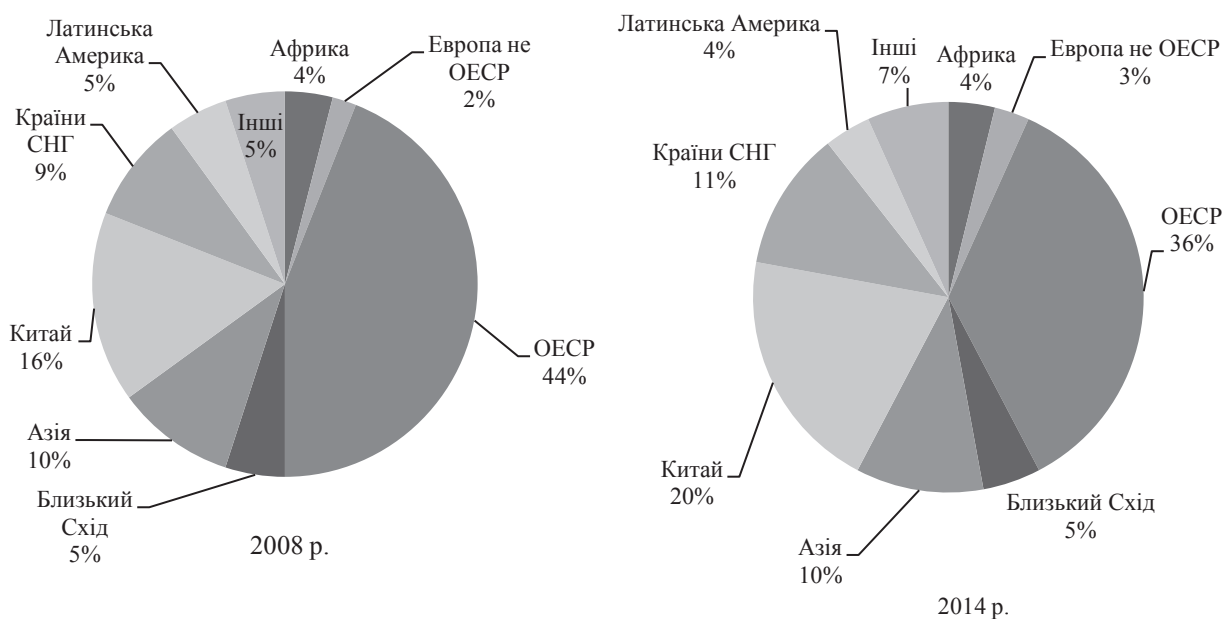


Рис. 1. Структура кінцевого енергоспоживання за регіонами світу за 2008р.-2014р.(%) [10]

При цьому основною частиною прогнозних енергоресурсів мають Північна Америка і країни СНД, а їм же належить більша частина розвіданих запасів (слідом ідуть зона Перської затоки і Австралія). У зіставленні з ростом попиту на 3,7%, світовий видобуток нафти в 2014 р. збільшився майже на 4% і склала близько 83 млн. барелів на добу. Це привело до скорочення мінімуму резервних видобувних потужностей - одного з основних механізмів ринкового маневрування. Країнам ОПЕК, задіяні практично всі вільні потужності (на кінець 2009 року тільки найбільший світовий експортер нафти - Саудівська Аравія - мала резервом потужностей близько 1 млн. барелів на добу), вдалося збільшити видобуток більш ніж на 7%. Частка картелю в світовому виробництві зростає наприкінці 2009 року на 1,2% і дорівнювала 34,6%, в кінці 2013 року вона перевищила вже 40% [7]. Особливо значно збільшився видобуток у країнах колишнього СРСР: тут було вироблено нафти на 8,7% більше ніж у 2009 р., - а їх частка у світовому видобутку досягла 13,5% (табл. 1).

Однак, в Росії, яка лідирує за видобутку серед держав СНД, спостерігається падіння темпів приросту цього показника. Інша тенденція - чергове зростання ролі Близькосхідного регіону в задоволенні зростаючого попиту на нафту.

Таблиця 1. Світовий попит на нафту, мільйонів барелів на добу [6,10]

| Регіони та країни | 2010 р. | 2013 р. | Прогноз за середнім приростом | | Щорічний середній приріст |
|--------------------------------|---------|---------|-------------------------------|---------|---------------------------|
| | | | 2020 р. | 2030 р. | |
| ОЕСР, всього | 47,0 | 50,5 | 53,2 | 55,1 | 0,6% |
| - Північна Америка | 24,9 | 26,9 | 29,1 | 30,6 | 0,8% |
| - Європа | 14,5 | 15,0 | 15,4 | 15,7 | 0,5% |
| - Північно-Східна Азія | 8,3 | 8,6 | 8,7 | 8,8 | 0,3% |
| Країни з перехідною економікою | 4,4 | 4,9 | 5,6 | 6,2 | 1,3% |
| - Росія та інші | 2,6 | 2,9 | 3,3 | 3,5 | 1,2% |
| Країни, що розвиваються | 27,0 | 33,9 | 42,9 | 50,9 | 2,5% |
| - Китай | 6,2 | 8,7 | 11,2 | 13,1 | 2,9% |
| - Індія | 2,6 | 3,3 | 4,3 | 5,2 | 2,8% |
| - Інші країни Азії | 5,4 | 6,6 | 8,3 | 9,9 | 2,3% |
| - Латинська Америка | 4,7 | 5,4 | 6,5 | 7,5 | 1,9% |
| Близький Схід | 5,4 | 6,5 | 8,1 | 9,4 | 2,2% |
| Африка | 2,6 | 3,3 | 4,5 | 5,7 | 3,0% |
| Всього світ | 82,1 | 92,5 | 104,9 | 115,4 | 1,3% |

З часу утворення ОПЕК в 1960 р. і висунення даного регіону в центр світового нафтовидобутку періоди його безроздільного панування в галузі чергувалися з періодами, коли ринок ставав більш диверсифікованим, а частка арабських країн значно знижувалася. Довгостроковий прогноз розвитку світової економіки дозволяє стверджувати, що аж до середини ХХІ століття, нафта залишиться основним ресурсом у світовому паливно-енергетичному балансі, забезпечуючи не менше 34% загального енергоспоживання в світі (за нинішньої частки нафти, що становить 44%). Попит на нафту не зменшиться, а зросте з нинішніх 82 млн. барелів на добу до 92 млн. барелів до 2017 р. і 115 млн. барелів до 2030 р. (табл. 2.1.). Значну роль зіграє і підвищений попит з боку країн Азійсько-Тихоокеанського регіону, насамперед, Китаю, який заявив про створення стратегічних нафтових резервів. Високий попит на нафту з боку Китаю може стати небезпечним фактором для ринку, одним з вирішальних і непередбачуваних гравців на світовому нафтовому ринку, тому що швидко зростаюча економіка країни демонструє різкі коливання попиту на нафту. На Китай за прогнозами МЕА буде припадати більше 20% світового приросту споживання нафти до 2030 р. Високими темпами (1,5-1,6% на рік) буде рости і попит на нафтопродукти. Це пояснюється, головним чином, зростаючими потребами транспортного сектора, де моторне паливо, що отримується з нафти, не буде мати в досяжній перспективі гідної

альтернативи. Попит на електроенергію тісно пов'язаний з економічним зростанням. Наступний визначальний фактор розвитку світової енергетики, що в майбутньому може призвести до значних наслідків у всіх сферах економіки є висока частка і зростаючі обсяги споживання органічного палива. Незважаючи на численні зусилля, структура споживання енергії в світі за останні роки істотно не змінилася. Вуглеводні (в першу чергу нафта) як і раніше залишаються домінуючими енергоносіями в світовому енергетичному балансі (рис. 2).

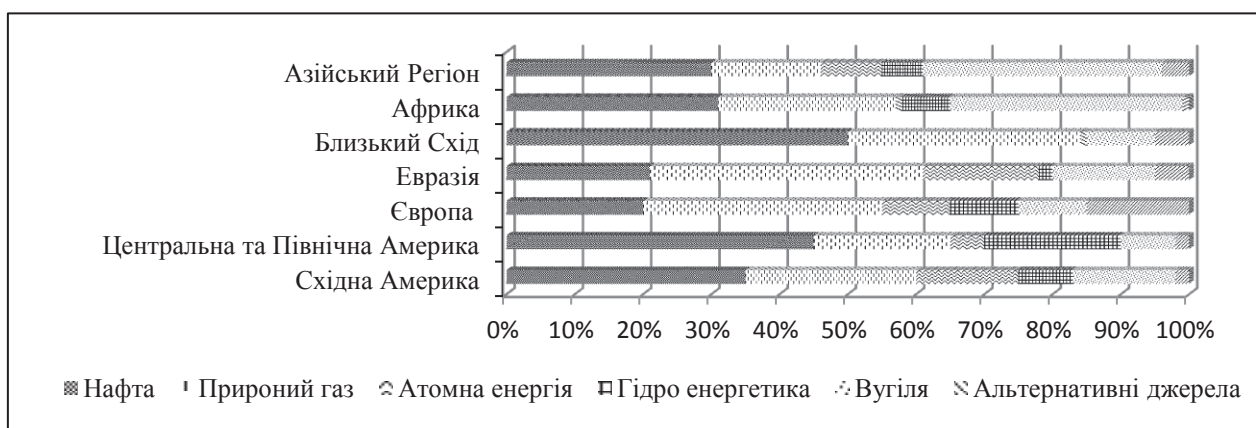


Рис. 2. Структура регіонального енергоспоживання за видами палива у 2014 році [6,10,5]

Висока частка в енергобалансі найбільш обмеженого ресурсу - вуглеводневого палива - зберігається незважаючи на те, що в ряді країн вперше після Чорнобильської та Японської аварії відроджується інтерес до атомної енергетики, а промислово розвинені споживачі проявляють все більший інтерес до альтернативних джерел енергії. Фактично споживання вуглеводнів в даний час не має серйозної альтернативи, що створює загрозу їх дефіциту з урахуванням прискореного зростання енергоспоживання. Також важливим є динаміка і структура світового виробництва енергії за видами палива і основним виробникам. Недостатньо швидкий у порівнянні зі зростанням енергоспоживання зростання пропозиції енергоресурсів взагалі та вуглеводнів зокрема обумовлений відносним скороченням поля докладання зусиль та інвестицій з нарощування виробництва енергоносіїв, вичерпання їх найбільш доступних запасів, а також геополітичної напруженості в регіонах, багатих вуглеводнями. Особливо різко збільшується розрив між зростаючими обсягами споживання і зниженням обсягів виробництва вуглеводнів в розвинених країнах. Так, частка країн ОЕСР у виробництві первинної енергії скоротилася з 61,3% в 1971 році до

48,5% в 2013 році. Особливо складна ситуація склалася в Європейському союзі, на території якого знаходиться лише 3,5% світових доведених запасів газу і менше 2% доведених запасів нафти (в основному в Норвегії і Великобританії). У той же час розташовані в Європі нафтогазові родовища експлуатуються набагато інтенсивніше, ніж в інших регіонах світу, що веде до їх швидкого виснаження [11,2,7].

Висновки. Отже, аналіз процесу регіоналізації енергетичних ринків, свідчить, що на сьогодні спостерігається інтенсифікація регіоналізації енергетичних ринків, що супроводжується загостренням конкурентної боротьби як серед окремих країн світової економіки так і окремих інтеграційних угруповань. Слід відмітити, що для різних категорій країн вплив на економічні процеси є неоднаковим. На нашу думку з наведеного матеріалу на сьогодні в світовому господарстві існує декілька геоекономічних коаліцій, для яких регіоналізація енергетичної сфери є інструментом впливу на світовому рівні. Так як свідчить авторський аналіз першим коаліційним утворенням, яке займає панівне становище це країни ОЄСР, або так звані країни «першого світу» на чолі з США. Ця категорія характеризується найбільшим споживанням та видобутком вуглеводнів, не дивлячись на офіційні статистичні дані, які говорять про домінування країни ОПЕК у видобутку вуглеводнів слід підкреслити, що в багатьох випадках компанії, які видобувають газ та нафту в цих регіонах за своїм національним походженням є саме корпорації країн Європи та США. Тобто не дивлячись на номінальну гегемонію Росії та країн Близького Сходу в торгівлі вуглеводнями насправді це не об'єктивним, тому що в світових масштабах саме вище зазначені країни формують світовий ринок газу та нафти, яскравим доказом цього є безпрецедентне зниження ціни на газ та нафту в 2015 році без серйозних для того підстав крім протиріч між США Європейським Союзом та Росією.

Друга категорія країн, це так країни азійського регіону на чолі з Китаєм які характеризується значним споживанням нафти та газу, проте це споживання здійснюється не за рахунок геополітичного тиску, а за рахунок дипломатії в енергетичній сфері та обходиться набагато дорожче ніж першій коаліції. Слід вказати, що ця категорія країн за своєю сутністю має також потужний економічний потенціал та активно

регіоналізує ринки газу та нафти, це підтверджується відносинами Росії та Китаю у період з 2007-2015 рр.

Третя категорія це країни, що є не коаліційні. Вони більше всього страждають від регіоналізації енергетичної сфери світової економіки та розвиваються нижчими темпами порівняно з першими двома категоріями. Яскравим прикладом можуть слугувати країни СНГ. Також як висновок слід відповісти на також дуже важливу проблему, як саме регіоналізація впливає на економічні процеси зокрема та в цілому. Тут на основі авторського аналізу слід відзначити, країни які по певним причинам не відносяться до вище зазначених коаліцій мають дуже високий показник енергоємності ВВП, який в свою чергу спричиняє високий рівень залежності національного продукту країн від зовнішніх чинників. Яскравим доказом цього може слугувати новітні події в Україні, де з причин надмірної енергозалежності та без коаліційності, існує значний дисбаланс в валютному курсі, який спричиняє зменшення сукупного виробництва та попиту. Таким чином, на нашу думку подальший розвиток цієї проблематики має значний інтерес з огляду на новітні процеси в національній економіці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бедін С. В. Зарубіжний досвід державного регулювання процесу формування енергетичного ринку / С. В. Бедін // Теорія та практика державного управління. - 2012. Вип. 1. - С. 397-403.
2. Геселева Н. В. Інструментарій регулювання економічного зростання на засадах макроекономічної рівноваги / Н. В. Геселева // Актуальні проблеми економіки. - 2013. - № 5. - С. 32-37.
3. Гладченко А. Ю. Стратегічні пріоритети та принципи розвитку в енергетичній сфері країн світової економіки / А. Ю. Гладченко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер. : Економічні науки. - 2011. - Вип. 29(1). - С. 102-107.
4. Гудзь Т. П. Економічна рівновага в контексті антропологічної парадигми сучасних глобально-цивілізаційних перетворень / Т. П. Гудзь // Актуальні проблеми економіки. - 2014. - № 9. - С. 20-26.
5. Деркач Т. В. Регіональна економічна інтеграція у системі глобалізації світової економіки / Т. В. Деркач // Економічні інновації. - 2014. - Вип. 57. - С. 127-135.
6. Євростат 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.

7. Король О. М. Енергоефективність аграрного сектору світової економіки / О. М. Король // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. - 2012. - № 6. - С. 59-64.
8. Лук'яненко І. Г. Прогнозування наслідків економічної політики за допомогою моделі загальної рівноваги / І. Г. Лук'яненко, Р. Б. Семко // Актуальні проблеми економіки. - 2012. - № 1. - С. 303-319
9. Махорт А. П. Про вплив на рівновагу в економічній системі нелінійної залежності структури споживання товарів від ціни / А. П. Махорт // Системні дослідження та інформаційні технології. - 2013. - № 3. - С. 30-44.
10. Оценка политики энергоэффективности в странах Ближнего Востока и Северной Африки, Тунис, 15-16 марта 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.worldenergy.org/documents/jordanie_nerc_tunisia.ppt
11. Полікевич Н. І. Економічні передумови виникнення біржових енергетичних ринків / Н. І. Полікевич // Наука й економіка. - 2013. - Вип. 4(2). - С. 143-148.